

SAN'AT TA'LIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANI JORIY ETISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Kurbanova A.T.

O'zDSMI, Axborot texnologiyalari kafedrasini mudiri, dotsent, (PhD)

Tayanch so'zlar: san'at, madaniyat, kino, raqamli texnologiyalar, innovatsion faoliyat.

Ключевые слова: искусство, культура, кино, цифровые технологии, инновационная деятельность.

Key words: art, culture, cinema, digital technologies, innovation.

Резюме:

Maqolada madaniyat va san'at oliy talim muassasalarida kino san'at ta'limini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish, sohada raqamli transformatsiya talabalarning kasbiy yetukligida xizmat qiluvchi asosiy vositalardan biri ekanligi yoritib berilgan.

Резюме:

В статье поясняется, что использование цифровых технологий в развитии киноискусственного образования в высших учебных заведениях культуры и искусства, цифровая трансформация в сфере является одним из основных инструментов, служащих профессиональной зрелости студентов.

Summary:

The article explains that the use of digital technologies in the development of cinematographic education in higher educational institutions of culture and art, digital transformation in the field is one of the main tools serving the professional maturity of students.

Ma'lumki, madaniyat va san'at sohasida teatr, kino, televideniye, xalq ijodiyotini rivojlantirish borasidagi zamonaviy talablarga, xalqimizning tobora ortib borayotgan intellektual, estetik va madaniy ehtiyojlariga javob beradigan yuksak malakali mutaxassislarni tayyorlash darajasi hamda sifatini takomillashtirish va tubdan oshirish, shuningdek mazkur yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida yaratilgan mavjud moddiy-texnik bazadan yanada samarali foydalanish maqsadida hukumatimizning qator qarorlari qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi, 2020 yil 6 oktabrdagi "Axborot texnologiyalari sohasida ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy

tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni IT-industriya bilan integratsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 4851-sonli qarori hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 2 fevraldagi “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 112-sonli qarori ijrosini ta‘minlash doirasida ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvar PF-60-sonli “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”, 2023 yil 11-sentabrdagi PF-158-sonli “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risida” farmonlarida barcha sohalarda IT(Axborot texnologiyalari)ni qo‘llash va ulardan kasbiy faoliyatlarida foydalanish, raqamli texnologiyalar va ularning imkoniyatini keng tadbiq qilish masalalari ijrosini ta‘minlash maqsadida san’at ta‘limida ilmiy ishlar ko‘lamini kengaytirish vazifasini qo‘ydi.

Texnologiyaning jadal rivojlanishi hayotimizning turli jabhalarini, jumladan, ta‘limni ham o‘zgartirdi. Raqamli vositalar va platformalarning sinflarda integratsiyalashuvi ortib borayotganligi sababli, talabalar raqamli davrda muvaffaqiyatga erishish uchun raqamli kompetensiyalarga ega bo‘lishlari kerak. Biroq, raqamli ko‘nikmalarni an’anaviy tarzda o‘rgatish ko‘pincha yuqori natijaga erishish imkoniyati juda kam va talabalarning ijodiy qobiliyatlarini qo‘llab-quvvatlamaydi. Shu sababli, ushbu tadqiqot ishida artpedagogikadan foydalanish orqali talabalarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyati ochib berilgan. Badiiy ifodani texnologiya bilan birlashtirgan holda, artpedagogika talabalarda raqamli ko‘nikmalar, ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun noyob va samarali yondashuvni taklif etadi.

Raqamli vositalar bilan uyg‘unlashgan art pedagogika talabalarda tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Raqamli san’at asarini yaratish axborotni tahlil qilish, sintez qilish va baholashni talab qiladi. Talabalar g‘oyalarni aqliy hujumi, turli nuqtai nazarlarni o‘rganishlari, tartib va dizayn bo‘yicha qarorlar qabul qilishlari va o‘z ishlarining samaradorligini tanqidiy baholashlari kerak. Ushbu jarayonda ishtirok etish orqali talabalar raqamli davrda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Konstruktiv fikr-mulohazalar va o‘z-o‘zini mulohaza yuritish orqali talabalar o‘z ishlariga xolisona qarashni, yaxshilanishi kerak bo‘lgan sohalarni aniqlashni va turli nuqtai nazarlarni qabul qilishni o‘rganadilar.

San’at sohasining juda ko‘p turlari mavjud. Bulardan hozirgi kunda eng muammoli va natijador turi kino san’atidir. San’atning yangi turi bo‘lgan kinoning vujudga kelishi va rivojlanishi fan, texnika taraqqiyoti hamda ungacha bo‘lgan san’at turlarining erishgan yutuqlari bilan bog‘liqdir.

Kinoning san'at turi sifatida shakllanishiga an'anaviy san'atlar ham juda katta hissa qo'shgan. Kino o'zigacha bo'lgan barcha san'atlar tajribasini o'zlashtirgan holda shakllandi. Bu san'atlarning har biridan o'zining ifoda vositalarini rivojlantirishga yordam beradigan hususiyatlarni olishga intildi.

O'zbek badiiy kinosi shakllanishi endi boshlanib kelayotgan 1927 yilda Fitrat o'zining "San'atning manbai (kelib chiqishi)" nomli maqolasida "kino ham teatr singari oltita ajoyib san'at: raqs, musiqa, adabiyot, rangtasvir, haykaltaroshlik, me'morlikdan kelib chiqqan: yoki boshqacha qilib aytganda: kino-oltita qadimiy ajoyib san'atning samarali mevasidir"(X.Boltaboyev "Fitrat va san'at nazariyasi". Gazetasi. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati gazetasi", 1998 y.23 x.), deb yozgan edi.

Oradan biroz vaqt o'tgach kino muayyan tajribaga ega bo'ldi, bu tajriba nazariy umumlashmalar qilish imkonini berdi va kino to'g'risida ko'plab asarlar yozgan S. M. Eyzenshteyn ham "kinodagi har bir unurning ildizlari boshqa san'atlarda yotadi", "chunki kinoning o'z-o'zidan vujudga kelish nazariyasi allaqachon o'z umrini yashab bo'lgan", "kinoning hususiyatlarini san'atning bir-biriga yaqin turlaridan qidirish kerak" (Eyzenshteyn. Tanlangan asarlar.T 5, 55,96 bet), deb hulosalar chiqargan.

Kino o'zining shakllanishida bir-biriga yaqin san'atlardan tajribalarni singdirib olganligi bois qisqa vaqt ichida chinakam san'atga aylanishiga, an'anaviy san'atlar bilan bir safga turishga imkon yaratildi.

Kino rivojlangani sari uning har bir muayyan mamlakatdagi badiiy madaniyat tizimi bilan munosabatlari murakkablashib, chuqurlashib o'zaro ijodiy aloqa, o'zaro yordamlashish hususiyatlarini kasb etadi. Kino san'atini rivojlanish unga aloqador komponentlarga bog'liq. Bu komponentlar quyidagilardan iborat.

- Kino va adabiyot
- Kino va teatr
- Kino va tasviriy san'at
- Kino va musiqa

Kino va adabiyot. Kino o'z taraqqiyotining boshlaridanoq adabiyotga murojaat qiladi va adabiy asarlarni ekranlashtiradi. Ekranlashtirish esa kinoga "o'z qaddini tiklab "oyoqqa turib olish"imkoniyatini beradi. Adabiyotning barcha tasvir, ifoda vositalaridan kino hikoya qilish san'atini, inson xarakterini ochib berishni, uning janr boyligini o'ziga meros qilib oldi. Barcha turdagi kinofilmlarda adabiyot ma'lum darajada tadbiiq etilgan.

Kino va teatr. Teatrdan kinoga obraz yaratishda muhim elementlardan hisoblangan dekoratsiya, liboslar san'ati ham, ning ahamiyati kirib kelgan.

Kino hali ovozsiz bo‘lgan dastlabki paytlarda aktyor ijrolari qisman bo‘lsa ham teatrni eslatib turgan. Bu yaqqol ko‘zga tashlanib turuvchi grim, kuchli mimika, ifodali plastikalarda namoyon bo‘lgan.

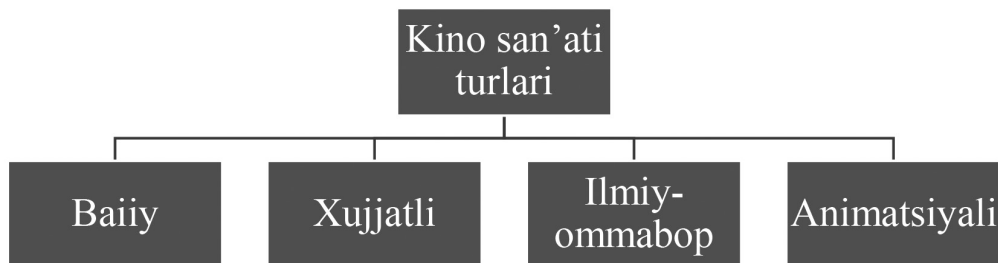
Kino va tasviriy san‘at. Badiiy kinoda qahramon muhitini, film vaziyatini yaratishda amaliy san‘at muhim rol o‘ynaydi. Film pavilyonlardan tashqariga chiqqanda, ayniqsa film rangli bo‘lganda, peyzaj kadrlari peyzajli rangtasvirini eslatadi. Tasviriy san‘atning barcha turlariga tegishli ifoda vositalari kinoning shakllanishida katta ahamiyat kasb etgan. Rangtasvir va grafikadan kino, aniqrog‘i, operator yorug‘lik bilan ishlashni, kadr kompozitsiyasini badiiy jihatdan ifodali qo‘yishni o‘rgatgan.

Kino va musiqa. Musiqa alohida o‘ziga xos ifoda vositalari orqali insonning eng nozik va murakkab his-tuyg‘ularini, turli voqea-hodisalar mohiyati va ma‘nosini eshituvchiga yetkazib berish xususiyatiga ega. Shuning uchun musiqa kinoning ovozsiz davridayoq filmga “kirib kelgan. Tapyorlik, ya’ni pianinoning ekran yonida filmga musiqa bilan jo‘r bo‘lib turish, amaliyotining keng yoyilganligi, film mazmunini emotsional jihatdan boyitishi, qahramonlar his-tuyg‘ularining tushunarli bo‘lishini kuchaytirishi lozim edi.

Film-bu turli san‘atlardan o‘zlashtirib olingan ifoda vositalarining majmui emas, balki ularning sintezidir, ya’ni kinoning o‘ziga xos xususiyatlariga qattiq amal qilgan holda, u yoki bu san‘at turlarining ifoda vositalari bir-birlari bilan o‘zaro ta’sirga kirishadilar.

Kino san‘atning vujudga kelish jarayonida uning turlari ham rivojlandi. Kinoning turlari bir-biridan filmda gavalangan material bilan, ifoda vositalari bilan, ularda ilgari surilgan maqsadlari bilan farq qiladi. Kino san‘ati turlari quyidagilardan iborat.

Badiiy kino – bu kinoning paydo bo‘lishiga fransuz rejissyori J. Meles asos soldi. Kinoning bu turida zamonaviy voqelik, tarixiy o‘tmish, turli xil fantastikalarning gavalantirilishi va aktyor san‘ati orkali ochib berilishi mumkinligini hayot tasdiqladi. Filmning barcha tarkibiy qismlari (komponentlari) - rejissura, rassom, operator va kompozitorlarning ishi inson

1-rasm. Kino san‘ati turlari

takdirini, uning fe'l-atvorini, u ishtirok etgan voqea va vaziyatlarni ochib berishga bo'ysundiriladi.

Insonlar o'tmishi, hozirgi kuni va kelajagi badiiy kinoda tasvirlashning asosiy obyektidir. Kinoning bu turidagi filmlar to'la metrajli, qisqa metrajli va ko'p seriyali bo'lishi mumkin.

Hujjatli kino – kinoning bu turida tasvirning asosiy materiali, mavzui o'tmishda ro'y bergan faktlar, voqea-hodisalar, zamonaviy voqelikning o'zi bo'lishi mumkin. Barcha ifoda vositalari haqiqiy voqealarning, filmga asos kilib olingan haqiqiy inson taqdirining mohiyatini ochib berishga bo'ysundiriladi. Bu kino san'ati turining asosiy xususiyatlari – to'g'rilik, haqiqiylikdir. Ular obrazlilik bilan filmni yuqori badiiy darajaga ko'tarishi mumkin.

Hujjatli kino ichidan xronikani ya'ni biror voqea, faktni qisqacha izoh bilan beradigan tezkor kinoaxborotni farqlat lozim. Bu filmlarni kinoreportaj deb ham atash mumkin. Kinoxronika bugungi kunda televideniya keng ommalashgan.

Ilmiy-ommabop – kinoning bu turi uchun mavzu ilm-fan, mehnatdagi kishilarning kashfiyoti, ixtirolari, muhim, kiziqarli muammolardan iboratdir. Bu kino turining filmlari orqali ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar, farazlar ommalashiriladi.

Animatsiyali kino – kinoning bu turidagi filmlar har qanday mavzu, muammo, janrlarda bo'lishi mumkin. Bolalar va kattalar uchun mo'ljallangan ertaklar, hozirgi zamonning g'oyat keskin muammolari, masalan, ekologik muammolar, tarixiy o'tmish va hokazolar shular jumlasidandir.

Bu kino turining o'ziga xos hususiyati - uning filmlari badiiy asosga ega bo'lib, ishlanishi chizilgan rasmi, ko'girchoq tarzida bo'lishi mumkin. Zamonaviy animatsiyali kinoda kompyuter grafikasida keng foydalaniladi.

Yuqoridagi kino turlarida hozirgi kunda jadal rivojlanish jarayonida axborot texnologiyalar, va raqamli texnologiyalarning o'rni beqiyos. Ayniqsa san'at ta'limida raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali jamiyatda o'zgarishlar jarayonini amalga oshirish imkoniyati mavjud.

Kino va axborot texnologiyalari (IT) bir qarashda tabiatan butunlay boshqacha ko'rinadigan ikkita sohadir. Ulardan biri bizni hissiy jihatdan qamrab oladigan va turli olamlarga olib boradigan san'atdir. Boshqasi esa - axborotni yaratish va boshqarish uchun foydalaniladigan bilim va texnik ko'nikmalar to'plami. Ammo zamonaviy dunyoda bu ikki soha birlashib, kino tushunchasini va ishlab chiqarishni o'zgartiradigan ajoyib ittifoqni tashkil etdi.

Jahon tajribasiga ko'ra kino san'atining raqamli transformatsiyasi quyidagi bosqichlarda namoyon bo'ladi (1-jadval):

Kino san'atining raqamli transformatsiyasi bosqichlari

Kino san'ati bosqichlari	Transformatsiya jarayoni
Film ishlab chiqarish: Analitikadan vizual effektlargacha	Bugungi kunda kino yaratish jarayoni axborot texnologiyalarisiz amalga oshirilmaydi. Ssenariyni ishlab chiqishdan boshlab, IT potentsial tomoshabinlar haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilish, film muvaffaqiyatini bashorat qilish va hatto ishlab chiqarish byudjetini optimallashtirishga yordam beradi. Vizual effektlar (VEF) zamonaviy kino san'atining ajralmas qismi bo'lib, ular kompyuter grafikasi va maxsus dasturiy ta'minotga asoslangan. Hozirgi kunda jahon filmlaridan "Avatar" yoki "Yulduzli urushlar" kabi filmlar IT sanoatining ajoyib yutuqlari tufayli yuzaga keldi.
Tarqatish va marketing: oqimdan ijtimoiy mediagacha	Internet va raqamli platformalarning rivojlanishi bilan kino butunlay boshqacha tarzda tarqatiladi va targ'ib qilinadi. Netflix va Amazon Prime Video kabi striming platformalari kino bozorining asosiy o'yinchilariga aylandi va tomoshabinlarga filmlar va teleseriallarning ulkan kutubxonasidan foydalanish imkoniyatini berdi. Kino marketingi ham ijtimoiy tarmoqlar va onlayn reklama orqali inqilob qildi. Endi virusli treylerlar va interaktiv reklama kampaniyalarini yaratish odatiy holdir.
Tomoshabinlar ishtiroki: Ijtimoiy tarmoqlar va muxlislar bilan muloqot	Ijtimoiy media rejissyorlarga tomoshabinlar bilan ko'proq bog'lanish imkonini beradi. Tomoshabinlar filmlarni real vaqt rejimida muhokama qilishlari, o'z fikrlari va takliflarini bildirishlari, fan-muxlislar bilan muloqot qilishlari mumkin.
Ma'lumotlarni tahlil qilish va muvaffaqiyatni bashorat qilish	Ma'lumotlarni tahlil qilish kino ishlab chiqarish va marketing strategiyasining ajralmas qismiga aylandi. IT mutaxassislari filmning potentsial muvaffaqiyatini aniqlash, tomoshabinlar reaksiyasini baholash va reklama xarajatlarini optimallashtirish uchun katta hajmdagi ma'lumotlardan foydalanadilar. Bu studiyalarga ko'proq asosli qarorlar qabul qilish va foydali loyihalarni yaratish imkoniyatlarini oshirish imkonini beradi.

Virtual va dasturiy ta'minot	Virtual va dasturiy ta'minotlar kinematografiya uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Virtual filmlar tomoshabiniga syujetga kirib, uning bir qismiga aylanish imkonini beradi, dasturiy ta'minotlar esa atrofdagi dunyoga interaktiv elementlar qo'shadi. Ushbu texnologiyalar kino chegaralarini kengaytiradi va noyob vizual va hissiy tajribalarni taqdim etadi.
------------------------------	---

Kino va axborot texnologiyalarining simbiozi filmlarni ishlab chiqarish, tarqatish va qabul qilishda inqilobiy o'zgarishlarga olib keldi. IT ssenariy yaratishdan tortib marketing kampaniyasigacha kino sanoatining har bir bosqichining ajralmas qismiga aylandi. Bularning barchasi kino ufqlarini kengaytirib, yanada qiziqarli va vizual tarzda ajoyib filmlar yaratish imkonini beradi. Kinoning kelajagi IT sohasidagi hamkorlikka tayanishda davom etadi va bu bizga yanada ajoyib hikoyalar va vizual durdonalarni olib kelishi mumkin.

Bunday katta o'zgarishlar kino san'atida ta'lim oluvchi yoshlarga hamda pedagogik jamoaga mavjud bilimlar bankini kengaytirish, IT bilimini oshirish, o'z ustida ishlash va sohaviy rivojlanish vazifasini yukladi.

San'at ta'limida raqamli transformatsiyani joriy etish quyidagi muammolarni hal etishda yordam beradi:

- zamonaviy ta'limni tashkil etishda bog'lovchi bo'g'in sifatida qo'llash;
- ta'limni boshqarish;
- axborot texnologiyalari sohasini o'rganish va o'qitishning asosiy muhitini yaratish;
- raqamli ta'lim resurslari uchun davlat xizmatlari tizimidagi xizmatlar almashinuvining asosiy kanali.

Adabiyotlar:

1. Ван Юмей, Ян Сяолань, Ху Вэй и др. От цифровой грамотности к цифровым возможностям: концептуальная эволюция, элементы и модель интеграции [J], Журнал дистанционного образования, 2013, 31(3): 24-29.

2. Aziza T. et al. Developing Information and Communicative Competence of Specialists in Art and Culture Sphere //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.

3. Tolibovna K. A. Theoretical and practical conditions of development of information and communication competence of future cultural and art figures //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – T. 7. – №. 12.

4. Курбанова А. Т. Бўлажак санъат ва маданият ходимларида ахборот-коммуникатив компетентликни ривожлантиришнинг дастурий таъминоти: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.019> Курбанова Азиза Толибовна Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти доценти, педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 10.

5. Tolibovna K. A. Software for the development of it-competence in students. – 2022.